

خسرو معتضد از تاریخچه نیروی دریایی در ایران می‌گوید

هزار سال وقفه برای بازگشت نیروی دریایی به ایران

جای دریانوردان در مناسبات نظامی ایران تا دوره معاصر خالی بود

ایرانی به شرق چین و فیلیپین رفت. بندر خافنو در اختیار کشتیرانان مسلمان ایرانی بوده است. بعدها، با توجه به اینکه درگیری‌های نظامی ایران با همسایگان در خشکی بوده، جنگ دریایی کمتر شکل گرفته است. ایران سرزمین پهناوری بود که همسایگان ما بیشتر در غرب و شرق کشور بودند. اعراب در زمان ساسانیان به اراضی تحت تملک ایرانیان می‌آمدند و غارت می‌کردند. بیشتر غارت‌های اعراب از راه زمینی بوده است. علاء بن حضرومی، از بحرین که در اختیار مسلمانان و از راه دریا به فارس و استخر حمله کرد و شکست می‌خورد.

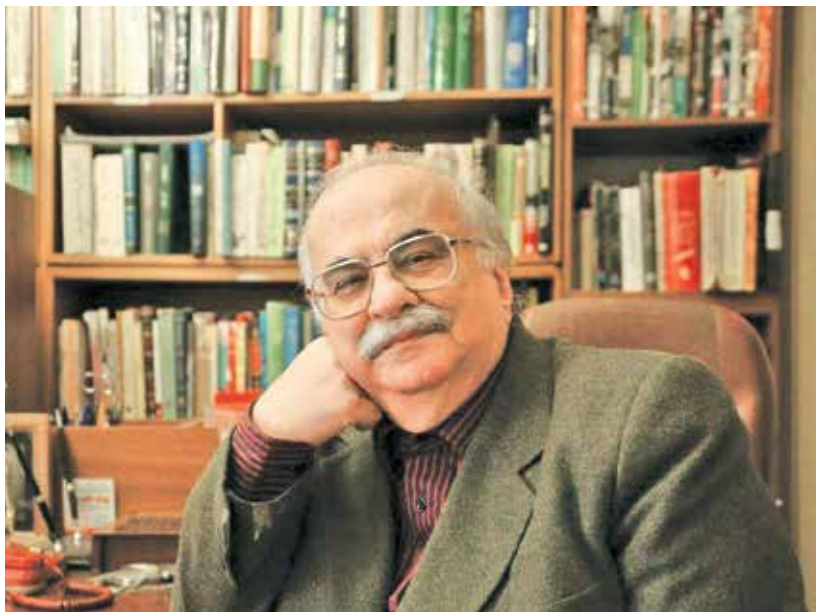
بنابراین ما هیچ وقت از نظر دریا، به دلیل اینکه جنوب ایران ریگ زار و کویر بود، معمولاً خطر چندانی از طرف جنوب ما را تهدید نمی‌کرد. در قرن ۱۶ میلادی، پرتغالی‌ها از جنوب آمدند. یعنی از اقیانوس هند آمدند و ۱۱۰ سال جنوب ایران دست پرتغالی‌ها بود. در این شرایط هم ایرانیان نیروی دریایی نداشتند.

شاه عباس چون ما نیروی دریایی نداشتیم، از انگلیسی‌ها و هلندی‌ها کمک گرفت تا پرتغالی‌ها را بیرون کند. اما چون آنان اصرار زیادی داشتند که در ایران بمانند، در زمان شاه صفی به آنان اجازه داده شد که در آنجا لنج و قایق بسازند. این موارد را در کتاب نیروی دریایی در جلد دوم و سوم نوشته‌ام. بنابراین ایرانی‌ها به پرتغالی‌ها اجازه دادند که تا ۱۰۰ سال بعد از آنکه شاه عباس آنان را از ایران اخراج کرد، کشتی می‌ساختند.

این کشتی‌ها، هنوز هم ساخته می‌شود. یک دستگاه موتور روی آن گذاشتند و از آن به صورت مدرن استفاده کردند. همین لنج‌ها، میراث آن دوره حضور پرتغالی‌ها در کشور است.

تشکیل نیروی دریایی موقت در دوره نادرشاه

ایران نیروی دریایی نداشت تا زمان نادرشاه افشار. او وقتی وارد عراق شد و رودخانه‌های بزرگ را دید، فهمید که نیروی دریایی لازم است. نادرشاه پس از حمله به هندوستان، از آنان می‌خواهد که در بوشهر نیروی دریایی ایجاد کنند. تعدادی کشتی‌های خوب هم می‌سازند. اما با کشته شدن نادرشاه، نیروی دریایی از بین رفت. در سواحل دریای خزر هم، کشتی می‌ساختند؛

وجود نداشته است. با این حال، دریانوردی ایرانیان برای تجارت و ارتباط با کشورهای دیگر، در جریان بوده است. گفت‌وگوی زیر، مشروح سخنان معتضد درباره تاریخچه نیروی دریایی در کشورمان است.

ابتکار ایجاد جیش‌الماء در دوره آل بویه ← از چه زمانی ایرانیان با نیروی دریایی سروکار داشتند؟

پس از ساسانیان، ایرانیان نیروی دریای داشتند. ساکنان خلیج فارس اغلب ایرانی بودند. در کتاب عجایب‌الهند که در قرن چهارم نوشته شده، نشان می‌دهد که ایرانیان همیشه تا چین هم می‌رفتند، اما نیروی دریایی نظامی نداشتیم.

یک بار در زمان آل بویه نیروی دریایی ایجاد شد که نامش را «جیش‌الماء» گذاشته بودند. در این زمان از این نیرو برای امنیت تجارت خلیج فارس استفاده می‌شد. بار دیگر هم در دوره سلجوقیان نیروی دریایی کوچکی در خلیج فارس شکل گرفت. اما از نظر تجاری تا چین و بندر مانیلا در فیلیپین رفت و آمد داشتیم. اسلام از طریق همین کشتیرانان

تاریخ می‌گوید که اولین نیروی نظامی در ایران را هخامنشیان ایجاد کرده‌اند. داریوش، پادشاه هخامنشی، اولین کسی بود که آرایش جنگی سپاه به صورت قلب و جناحین را ابداع کرده است. پیش از آن هم هنگ‌های نظامی در سرزمین ایران تشکیل شده بود، اما آنچه به عنوان ارتش و یک نیروی نظامی شناخته می‌شود، محصول دوره هخامنشیان است. فعالیت نظامی ایرانیان در طول تاریخ به اقتضای شرایط، فراز و نشیب‌های زیادی به خود دیده و به گواه مورخان، سهم ارتش در اقتدار ایران در دوره‌های مختلف تاریخی، چه پیش از ظهور اسلام و چه پس از آن، اهمیت بسیاری داشته است.

نکته حائز اهمیت آنکه، توسعه ارتش به اقتضای شرایط و وضعیت همسایگان بستگی داشته است. مثلاً به قول خسرو معتضد، تاریخ نگار کشورمان، نیروی دریایی پس از دوره ساسانیان، در مجموعه ارتش ایران نبوده است. او دلیل آن را در این می‌داند که آن سوی خلیج فارس و جایی که اکنون کشورهای عربی کوچک قرار گرفته‌اند، در اختیار ایران بوده و بنابراین، نیاز به نیروی دریایی